

Implemented by
giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

In cooperation with
NALAS
INSTITUTE OF ACCOUNTING AND
FINANCIAL ANALYSIS
КОНЕКТ

ВОДИЧ ЗА ФИНАНСИСКА ПИСМЕНОСТ

Издавач:

Глобал Шејперс Скопје Хаб Скопје

За издавачот:

Мирослав Драганов, Претседател – Outgoing Curator

Автори - шејпери:

Олга Рајчиќ

Бојан Китановиќ

Ана Јовановска

Кристина Величковска

Виолета Рендевска

СОДРЖИНА

За издавачот:

ШТО ТРЕБА ДА ЗНАМ ЗА ФИНАНСИСКАТА ПИСМЕНОСТ?

Колку ги разбираме чудните „финансиски термини“ кои ги слушаме секојдневно на телевизија, во разговори со познаници или пак ги читаме во весниците и на онлајн порталите? Пари, акција, пензија, осигурување, буџет, обврзница, финансиски извештај, инфлација, кредит, заштеда, сложена камата...

Без разлика дали си сè уште дел од образовниот процес, во работен однос или активно бараш работа, порано или подоцна, сфаќаме дека финансиите и колку ги разбираме финансиските концепти стануваат клучни во нашето секојдневие. Ова знаење не е потребно само за оние кои студираат економија. Секој во својот живот се среќава со моментот кога треба да го купи или изнајми својот прв стан или куќа, да прими плата или хонорар за својот труд, да оди на патување, да планира како ќе ги потроши своите пари. Сите овие одлуки се под влијание на нашите финансиски средства и како тие ги користиме. Од друга страна, овие наши одлуки се директен резултат на нашето ниво на финансиска писменост.

Пандемијата со која сè уште се соочува светот значително ја истакна потребата за финансиска писменост. Намалени приходи, зголемени трошоци, изгубени работни места, намалена бизнис активност се дел од негативните ефекти кои станаа секојдневие за многумина. Овие појави повеќе од било кога бараат прилагодливост, напорна работа и издржливост за успешно да се пребродат предизвиците и да се донесат вистински финансиски одлуки.

Токму нивото на финансиска писменост на една личност може да ѝ помогне во градењето на капацитети и вештини за справување со финансиската ситуација и управувањето со сопствените финансиски ресурси.

Финансиска писменост претставува разбирање на финансиските концепти, финансиските ризици, како и поседување на вештини, мотивација и самодоверба за примена на ова знаење во пракса. Носењето на ефективни одлуки и разбирањето на финансиските концепти се важни како за унапредувањето на финансиската благосостојба на поединците, така и за унапредување на општествено-економскиот развој. Народната банка како и светски познати стручњаци ја дефинираат финансиската писменост од различни аспекти. На тој начин, некој го разбира овој концепт како јакнење на вештини и способности за носење на правилни финансиски одлуки. Други финансиската писменост ја гледаат како можност за распознавање и користење на финансиски продукти, познавање на основни финансиски поими и концепти.

Само финансиски писмени и едуцирани граѓани можат да донесат исправни одлуки кои непосредно влијаат на нивните животи и целокупната економија.

Во светски рамки, значителни напори за подигнување на нивото на финансиска писменост кај своите граѓани им се припишуваат на централните банки и останати релевантни владини тела како министерства за финансии и регулатори за хартии од вредност и пазари на капитал, осигурување и слично. Од особено значење е Меѓународната мрежа за финансиска едукација при Организацијата за економска соработка и развој (ИНФЕ-ОЕЦД) во која членува домашното Координациско тело на регулаторните институции за финансиска едукација во Република Северна Македонија

составено од Министерство за финансии на РСМ, Народна Банка на РСМ, Агенција за супервизија на осигурувањето, Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување и Комисијата за хартии од вредност на РСМ. Оваа мрежа има за цел поддршка на носителите на одлуки и националните авторитети да осмислуваат и имплементираат национални стратегии за финансиска едукација, индивидуални програми за финансиска едукација и во исто време предлагање на иновативни методи за подобрување на финансиската писменост помеѓу нациите од партнерските земји. Дел од активностите на Мрежата е и годишната светска иницијатива Глобална недела на парите.

Во извештајот „Финансиската писменост на возрасните во Југоисточна Европа“ од 2019 година прикажани се следните резултати за финансиската писменост на возрасните:

- Република Северна Македонија - 56% од максимумот
- Државите од Југоисточна Европа - 57% од максимумот
- Државите од Европската Унија - 64% од максимумот

Кога зборуваме за македонското општество, очигледни се напорите и досегашните резултати, но постои простор за подобрување.

Дополнително, Народната банка во периодот 2018-2019 година спроведе анкета помеѓу средношколците која укажува дека голем дел од младите имаат делумно знаење и сметаат дека имаат потреба од повеќе информации. Имено, тие мислат дека имаат најмалку познавање од доменот на пензискиот систем, осигурителниот сектор и финансиската политика респективно. Најголем дел од нив посочиле дека за управување со расположливите парични средства се информираат од членовите на семејството, а помалку во училиштето. Овој податок ја афирмира идејата за потребата на поголема финансиска едукација во основните и средни училишта.

Оваа потреба е согледана и од домашните организации и институции. Народната банка на Република Северна Македонија (НБРСМ) спроведува активности за финансиска едукација како клучна алка во своето работење и финансиската едукација е една од приоритетните подрачја на институцијата. Дел од овие активности и ресурси вклучуваат едукативните текстови „Економија за секого“, Стратегијата за финансиска едукација и финансиска инклузија на Република Северна Македонија, 2021-2025, Кодекс на добри практики за финансиска едукација и слично.

Финансиската (не)писменост, особено кај младите, како општествен проблем е во фокусот на работа и на останати организации и иницијативи од граѓанскиот сектор. Една таква иницијатива е проектот Финансиска писменост за млади спроведен од Глобал Шејперс Скопје Хаб. Заедницата Глобал Шејперс претставува иницијатива на Светскиот економски форум.

Финансиска писменост не е нешто што се случува преку ноќ. Целиот процес започнува со будење на интересот кај личноста да започне со истражување и учење на овие финансиски концепти. Тоа може да се случи како резултат на инспиративно предавање од некој професор, сензационалните наслови на вестите и социјалните мрежи, играње на „Монопол“, разговор за инвестирање или пак прочитана статија во списание.

ЛИЧНИ ФИНАНСИИ И БУЏЕТИРАЊЕ

„Многу луѓе не се грижат за своите пари сè додека речиси не ги потрошат.“ – Јохан Волфганг фон Гете, истакнат поет, драматург, филозоф, адвокат и државник

Секој еден од нас посакува поголем приход или пак финансиска стабилност (иако овој термин секој го толкува на сопствен начин и според сопствени критериуми) која ќе се должи на зголемена заштеда.

Многу често се создава конфузијата дека е потребно да имаме поголема плата или пак приходи, но забораваме дека трошоците се тие кои диктираат колку ќе заштедиме или како располагаме со средствата. Секојдневните трошоци, како режиските и оние за храна го опфаќаат најголемиот дел од македонските семејни и индивидуални буџети, па веројатно потребно е да посветиме повеќе внимание за да видиме дали можеме некако да влијаеме на истите.

Поради тоа секој еден од нас е потребно на неделно ниво да го буџетира потрошеното и заработено, а воедно и да сфатиме како до имаме повеќе пари за активностите кои нè прават среќни и исполнети.

Лични финансии е процес на планирање и управување со лични финансиски активности како што се генерирање приход, трошење, заштеда, инвестирање и инвестирање. Процесот на управување со личните финансии може да се сумира во *буџет или финансиски план* кој претставува краен производ на овој процес.

Целиот процес на планирање, управување и контролирање на личните финансии може да го поедноставите со запишување во некоја тетратка, документ на вашиот компјутер или телефон, или пак да користите некоја дигитална алатка или апликација.

„Важно е колку заработувате, но поважно е како го трошите заработеното!“

Токму затоа секој индивидуалец е потребно да знае како да управува со своите трошоци, а воедно и со својата заштеда.

Приход

Приходот претставува извор на прилив на готовина што го добива поединецот. Тоа е почетна точка за нашиот процес на финансиско планирање. Најчести извори на приход се:

- Плати
- Бонуси
- Прекувремена работа
- Интелектуална работа - консултантски услуги
- Пензии
- Провизии од продажба
- Дивиденди (прилив во вид на награда поради тоа што поседуваме одреден број на акции во одредена компанија)

Сите овие извори на приход генерираат готовина што поединецот може да го искористи за да потроши, заштеди или инвестира. Токму затоа приходот може да се смета како прв чекор во планирањето на нашите лични финансии.

Трошоци

Трошењето ги вклучува сите видови трошоци што ги прави една личност, поврзани со купување стоки и услуги или што и да е потрошно (т.е. не е инвестиција). Целото трошење спаѓа во две категории: готовина (сопствен извор) и кредит (платена со позајмување пари). Поголемиот дел од приходот на повеќето луѓе е наменет за трошење.

Најчести извори на трошење се:

- Изнајмување – кирија
- Плаќања на хипотека
- Даноци
- Трошоци за храна
- Трошоци за забава
- Трошоци за патувања
- Трошоци за облека и пазарување
- Телефонски/интернет услуги, и многу други трошоци

Трошоците наведени погоре, го намалуваат износот на готовина што физичко лице го има на располагање за штедење и инвестирање. Ако трошоците се поголеми од приходот, поединецот се соочува со *дефицит* или кусок на финансии. Обратно, доколку трошоците се помали од приходите имаме *суфицит* или вишок во буџетот или нашиот финансиски план.

Управување со трошоците е исто толку важно како и генерирањето приход, и обично луѓето имаат поголема контрола над нивните дискрециони трошоци отколку нивните приходи. Добрите навики на трошење се клучни за успешно управување со личните финансии.

Заштеда

Заштедата се однесува на вишок готовина што се задржува за идно инвестирање или трошење. Ако има вишок помеѓу она што едно лице го заработува како приход и она што го троши, разликата може да биде насочена кон заштеди или инвестиции. Управувањето со заштедите е важна област на личните финансии.

Вообичаените форми на заштеди вклучуваат:

- Физичка готовина (во секојдневниот говор позната и како „кеш“)
- Депозити во банка
- Инвестиција во недвижности/имот
- Хартии од вредност на пазарот на капитал

Повеќето луѓе чуваат заштеди за да управуваат со своите парични текови (приливи на пари и одливи на пари) и краткорочната ликвидност. Што тоа значи? Со други зборови, кога располагаме со поголемо ниво на заштеда, односно имаме повеќе пари можеме лесно да подмириме некоја непредвидена обврска или да платиме трошок кој можеби не сме го планирале или пак брзо да реагираме ако итно ни се потребни пари без да треба да се задолжуваме во банка или некоја друга финансиска институција.

Имањето премногу заштеди, всушност, може да се смета за лошо, бидејќи наместо да ги инвестираме тие пари и да добиваме паричен надомест во вид на дивиденда или да ги вложиме во отворање на сопствен бизнис, ние ги чуваме парите. Со тоа не заработуваме дополнително.

Инвестирање

Инвестирањето се однесува на набавка на средства за кои се очекува да генерираат стапка на принос, со надеж дека со текот на времето поединецот ќе добие назад повеќе пари отколку што првично инвестирал. Инвестирањето носи ризик, и не сите средства всушност завршуваат со позитивен исход. Тука најмногу доаѓа до израз односот помеѓу ризикот и приносот.

Вообичаените форми на инвестирање во светот вклучуваат: акции, обврзници, криптовалути, недвижен имот, приватни компании, стоки, уметнички дела и сл.

Инвестирањето е најkomplицираната област на лични финансии и е една од областите каде што на луѓето им е потребен стручен совет од брокер или експерт. Постојат огромни разлики во ризикот и наградата помеѓу различните инвестиции и повеќето луѓе бараат помош во оваа област од нивниот финансиски план и финансиски советници.

Заштита

Лична заштита се однесува на широк спектар на производи што можат да се користат за да се заштитат од непредвиден и неповолен настан.

Најчести производи за заштита се производите поврзани со осигурувањето како животното осигурување или здравственото осигурување.

Ова е друга област на лични финансии каде луѓето обично бараат стручен совет од стручњаци вработени во осигурителни друштва, осигурителни брокери или агенти и сл. Постои цела низа анализи што треба да се направат за правилно да се проценат индивидуалните потреби и да се одбере вистинскиот производ или пакет.

Процес на планирање на лични финансии

Доброто финансиско управување се сведува на тоа да имате солиден план и дисциплинирано да се држите до него. Сите горенаведени области на лични финансии можат да бидат спакувани во буџет или формален финансиски план.

Важно е да се напомене дека секој еден од нас може да води евиденција за сопствените финансии, како што е прикажано на сликата.

Општо земено, главните компоненти или фази на процесот на финансиско планирање се:

1. **Проценка на моментална состојба** – согледување на тоа со колку финансиски средства располагаме, колку ни се сегашните приходи и трошоци;
2. **Поставување финансиски цели** – кога ги поставуваме целите може да се водиме по S.M.A.R.T. акронимот, односно, целите треба да бидат:
 - конкретни (specific)
 - мерливи (measurable)
 - повикуваат на активност (actionable)
 - релевантни, остварливи (relevant)

- временски ограничени (time-specific)

Пример за некои цели кои може да ги имаме се полагање на возачки испит, купување на превозно средство како велосипед, електричен тротинет, автомобил, заштеда за учество на курсеви, обуки или други форми на неформално или формално образование, одење на годишен одмор, исплата на долг од кредитна картичка, заштеда за пензионерски денови и сл.

Следствено на тоа, краткорочна цел би била:

- Да заштедам 15.000 денари во рок од девет месеци за годишен одмор.

Пример за среднорочна цел е:

- Да заштедам 120.000 денари во рок од две години за да купам автомобил.

Потенцијална долгорочна цел може да гласи вака:

- Да заштедам 300.000 денари во рок од пет години на пензиската сметка во доброволниот пензиски фонд.
- 3. Определување на активности што треба да се преземат** за да се промени сегашната состојба и да се постигнат целите. Тоа се постигнува со креирање на буџет и со доследно следење на истиот.
 - 4. Определување на алтернативи** коишто ќе ни помогнат да ги оствариме целите. На пример, за да се запишам на факултет можам да се вработам и на тој начин да ги зголемам приходите, можам да се задолжам или пак да се потрудам да ги намалам трошоците.
 - 5. Спроведување на активностите**
 - 6. Следење и повторна проценка на состојбата и ревидирање на поставените финансиски цели**

Вежба:

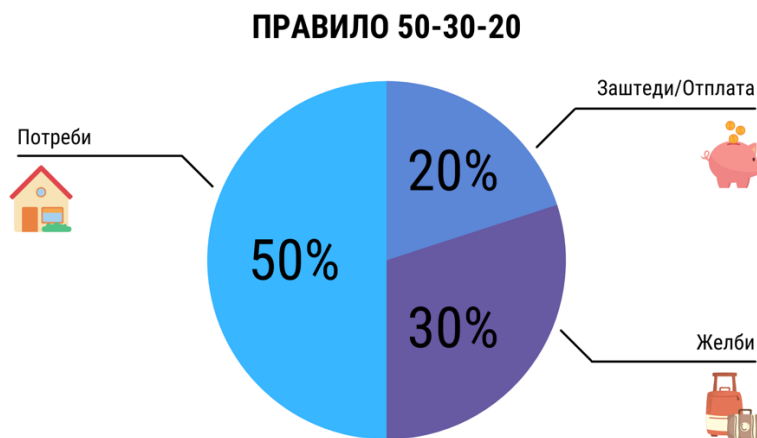
Потрудете се да ги запишете вашите краткорочни, среднорочни и долгорочни цели и подредете ги по сопствен приоритет. Бидете колку што можете поконкретни!

Совети и препораки

Многумина се борат со подобрување на состојбата на сопствениот буџет. Токму затоа во продолжение се неколку совети за управување со пари, кои ви предлагаме да ги вметнете во пракса.

Правило 50/30/20

*Според ова правило за буџетирање, 50% од приливите се издвојуваат за **потреби**. Тука се вклучени наемнина, плаќање на хипотека, сметки за вода, струја и режиски трошоци, намирници и останати трошоци кои едноставно мора да бидат платени. 30% од приливите се издвојуваат за **желби** како пазарување, патување, билети во кино и театар, нова облека, претплата на „стриминг“ платформи и слично за што не е апсолутно неопходно да ги платиме. И 20% од приливите се издвојуваат за **штедење или инвестирање**.*

Останати совети кои ги препорачуваме се:

- Креирај буџет и биди финансиски дисциплиниран
- Постави финансиски цели (краткорочни, среднорочни и долгорочни)
- Направи т.н. фонд за итност (штедење за црни денови)
- Дознајте што навистина плаќате и сите детали во однос на производот или услугата (внимавајте на провизии и скриени трошоци)
- Разгледајте ги опциите, постави приоритети за своите трошоци
- Побарајте совет доколку ви треба повеќе знаење за раководење со личните финансии
- Избегнете ги и идентификувајте ги „крадливците“ на пари во вашиот буџет:
 - Импулсивно наспроти разумно купување/трошење
 - Купување на производи со краток рок (акции 3+1 и сл.)
 - Списанија и чланарини кои не ги користите

- Видео игри и in-app purchases
- Јадење надвор
- Скриени трошоци со кредитни картички

Учењето за личните финансии и зголемувањето на нивото на финансиска писменост е континуиран процес кој не престанува. Дел од постојното вложување во себе на ова поле вклучува посетување на обуки и курсеви, отворени разговори со блиските како и со професионалци, читање на книги и слично.

Дел од дополнителната литература која ја препорачуваме да ја прочитате за лични финансии е:

- „Богат татко, сиромашен татко“ од Роберт Киосаки и Шерон Лехтер
- „Најбогатиот човек на Вавилон“ од Џорџ С. Клејсон
- „Тајните на милионерскиот ум“ од Т. Харв Екер
- „Мисли и збогати се“ од Наполеон Хил
- „Перење на пари и користење на технологијата во борбата против перењето“ од Христијан Блажовски
- „Паметно управување со парите: водич за личните финансии“ од Народна банка на РСМ

Пример за буџет за лични финансии

Подготовката на буџет или финансиски план е од клучно значење за да се постигне најдобриот резултат во постигнувањето на вашите лични и семејни цели. Подолу е даден пример за едноставен месечен буџет што може да се искористи за управување со вашите приходи, трошоци, заштеди и инвестиции.

Примерок на буџет за лични финансии

Ставка	Личен буџет (план)	Приливи и одливи на готовина (остварени)
Плата (нето)	33.000	33.000
Други извори	-	-
Вкупен месечен приход	33.000	33.000
Намалување за:		
Заштеда (10% од месечните примања)	3.000	3.000
Фонд за итни случаи	1.000	1.000
Приход (нето-заштита)	29.000	29.000
Намалување за: Фиксни трошоци		
Кирија	4.800	4.800
Рата за станбен кредит	-	-
Рата за автомобилски кредит	-	-
Автомобилско осигурување (автоодговорност)	3.000	3.000
Претплати (списание, стриминг платформа)	600	600
Вкупни фиксни трошоци	8.400	8.400
Намалување за: Варијабилни трошоци		
Храна	8.000	8.000
Комунални услуги за домот	2.000	2.100
Сметка за интернет и мобилен телефон	800	700
Гориво	2.500	1.500
Услуги и одржување	300	350
Паркинг / патарина	500	530
Поправки на автомобил	1.000	-
Вкупни варијабилни трошоци	15.100	13.180
Намалување за: Останати трошоци		
Медицински трошоци	600	-
Купување (шопинг)	1.500	700
Забава	2.500	2.000
Подароци	800	-
Апарати за домаќинство	-	-
Други трошоци	100	50
Вкупни останати трошоци	5.500	2.750
Вкупни трошоци	29.000	24.330
Разлика меѓу нето-заштеда и вкупни трошоци	0	+ 4.670
Суфицит (+) или Дефицит (-)		

Мостра на буџет за лични финансии кој може да го пополните

Ставка	Личен буџет (план)	Приливи и одливи на готовина (остварени)
Плата (нето) Други извори Вкупен месечен приход		
Намалување за: Заштеда (10% од месечните примања) Фонд за итни случаи		
Приход (нето-заштита)		
Намалување за: Фиксни трошоци		
Вкупни фиксни трошоци		
Намалување за: Варијабилни трошоци		
Вкупни варијабилни трошоци		
Намалување за: Останати трошоци		
Вкупни трошоци		
Разлика меѓу нето-заштеда и вкупни трошоци Суфицит (+) или Дефицит (-)		

ФИНАНСИСКИ СИСТЕМИ

„Ликвидноста е кислород за финансискиот систем.“ – Рут Порат, главен финансиски директор на Алфабет и Гугл, една од најмоќните жени во светот според списанието Форбс

Финансискиот систем е збир на институции, финансиски пазари, финансиски средства и инструменти и финансиски услуги, чија главна цел е размена на средствата.

Финансискиот систем:

- опфаќа финансиски трансакции и размена на пари помеѓу инвеститори, заемодаватели и должници
- овозможува трансфер на капитал меѓу секторите во економијата (држава, компании, домаќинства)
- може да се дефинира на глобално и национално ниво, а претставува збир на процеси кои ги следат финансиските активности

Елементи на финансискиот систем се:

- Пари, финансиски текови и финансиски механизми
- Финансиски пазари
- Финансиски институции
- Финансиски инструменти
- Регулаторни тела
- Централни банки

Парите како елемент на финансискиот систем ги користиме за да се пренесат ресурсите од штедачите на инвеститорите и да се пренесе ризикот на оние што се спремни да се носат со него. Преку финансиски институции се обезбедува пристап до финансиските пазари, се собираат информации и се обезбедуваат финансиски услуги.

На финансиски пазари се купуваат и продаваат финансиски инструменти. Со финансиски инструменти се плаќаат набавки и служат за складирање богатство во различен облик на имот. Централните банки ги следат финансиските институции и ја стабилизираат економијата со помош на монетарната политика и инструменти, додека регулаторни тела прават надзор на институциите во финансискиот систем.

Вежба

Поврзи го елементот со неговата употреба

Финансиски инструменти	- Да се обезбеди пристап до финансиските пазари, да се соберат информации и да се обезбедат услуги.
Финансиски институции	- Да се пренесат ресурсите од штедачите на инвеститорите и да се пренесе ризикот на оние што се најдобро опремени да се носат со него.
Централни банки Регулаторни тела	- Да обезбеди надзор за финансискиот систем. - Да се купуваат и продаваат финансиски инструменти.
Пари	- Да се следат финансиските институции и да се стабилизира економијата.
Финансиски пазари	- Да плаќаат за набавки и да складираат богатство.

Финансиски пазари

Финансискиот пазар претставува сретнување на понуда и побарувачка на слободни финансиски средства, пазар кој го канализира и координира штедењето и инвестициите во една економија преку финансиските институции. Тоа е пазар каде се создаваат цени на хартии од вредност, каматни стапки и девизни курсеви.

Сегменти на финансиските пазари се пазарот на пари, пазарот на капитал и пазарот на девизи.

<u>Пазар на пари:</u>	<u>Пазар на капитал:</u>	<u>Пазар на девизи:</u>
- краткорочни хартии од вредност и - краткорочни банкарски кредити	- долгорочни хартии од вредност (акции и обврзници) - примарен и секундарен пазар на капитал	- краткорочни побарувања во странски валути

Пазар на пари

Кај нас, пазарот на пари е исклучиво пазар на комерцијалните банки и централната банка, која со помош на ограничениот број инструменти кои и стојат на располагање, ја спроведува монетарната политика токму на овој пазар.

Аукциите на благајничките записи се јавуваат како основен инструмент на монетарната политика во Република Северна Македонија. Така кога централната банка сака да ја намали паричната маса, таа го зголемува износот на записите што ги нуди на продажба, т.е. продава повеќе записи во споредба со износот што достасува за наплата. Обратно, доколку централната банка сака да ја зголеми паричната маса, таа го намалува износот на благајничките записи што ги нуди за продажба, т.е. продава помалку записи од износот што достасува за наплата.

Каматната стапка на благајничките записи претставува рефрентна каматна стапка на централната банка и ја сигнализира насоката во монетарната политика. Таа претставува основа за формирање на каматните стапки на банкарските кредити. Исто така, каматната стапка на благајничките записи служи како основа за одредување на каматната стапка на ломбардните кредити што централната банка им ги одобрува на банките за одржување на нивната ликвидност. Оваа каматна стапка служи и како основа за одредување на казнената каматна стапка која се пресметува во случај на задоцнето плаќање на обврските.

Пазар на капитал

Пазарот на капитал претставува збир на односите помеѓу понудата и побарувачката на долгорочни хартии од вредност (акции и обврзници).

- Акцијата претставува хартија од вредност со која се стекнува **сопственичко право** врз идеален дел од компанијата, пропорционално на големината на учеството на таа акција во вкупниот акционерски капитал.
- Обврзницата претставува долгорочна **должничка хартија од вредност**, со чија продажба емитентот доаѓа до дополнителен капитал, а истовремено се обврзува дека позајмениот капитал ќе го врати, согласно со предвидените услови, заедно со каматата според договорената каматна стапка. Капиталот прибран преку емисија на обврзници ги има речиси истите карактеристики како и оној што е обезбеден преку банкарски кредит.

Примарна функција на пазарот на капитал е да ги финансира долгорочните инвестиции на фирмите, државите и домаќинствата

Финансиски инструменти

Финансискиот пазар е пазар каде купувачите и продавачите учествуваат во трговијата со финансиски средства (финансиски инструменти). **Развиеноста на финансискиот пазар се мери преку развиеноста на инструментите.**

ФИНАНСИСКИ ИНСТРУМЕНТИ

облик на имот

- пари,
- чекови,
- меници,
- акции,
- обврзници,
- благајнички записи,
- комерцијални записи,
- банкарски потврди за депозит,
- компензации,
- фјучерси, форвордси...

Финансиски услуги

Кога зборуваме за финансиски услуги, мислиме на услуги кои вклучуваат парични средства со крајна финансиска цел како: банкарски услуги, девизни услуги, инвестициски услуги, осигурување, сметководствни услуги, финансиски извоз итн.

Финансиски институции

Финансиските институции се фирми кои собираат средства од заемодаватели и ги насочуваат овие средства кон должници. Тие се субјекти кои учествуваат на финансискиот пазар и кои посредуваат во понудата и побарувачката на финансиски ресурси.

Постојат голем број институции на финансискиот пазар, кои се развиваат паралелно со неговиот развој. Некои од нив се појавиле порано, како на пример банките и штедилниците, а пак некои подоцна, како што се осигурителните компании, инвестициски фондови, пензиски фондови, финансиски компании и други небанкарски финансиски институции, со главна цел - да го унапредат работењето на финансискиот пазар.

Финансиските институции се делат на банкарски (депозитни) институции и небанкарски (недепозитни) институции). Под банкарски институции спаѓаат банките и штедилниците, а под небанкарски друштвата за осигурување, осигурителните брокерски друштва, лизинг друштва, пензиски фондови, инвестициски фондови и финансиските друштва.

Банкарски (депозитни институции)

Банките се финансиски посредници кои позајмуваат пари на должници за да генерираат приходи и да прифатат депозити. Тие обично се многу регулирани, бидејќи обезбедуваат стабилност на пазарот и заштита на потрошувачите. Банките вклучуваат:

- Комерцијални банки
- Централни банки
- Кооперативни банки
- Развојни банки
- Инвестициони банки, итн.

Штедилниците пак претставуваат финансиски институции кои нудат финансиски услуги (прибираат депозити и даваат кредити), претежно работејќи со населението.

Штедилниците спаѓаат во групата на депозитни институции и тие го сочинуваат вториот сегмент на банкарскиот систем на Република Македонија. Во Македонија, банка не може да основа штедилница, а штедилница не може да работи под називот банка.

Небанкарските финансиски институции се релативно млади бизниси, формирани да го надополнат работењето на традиционалниот финансиски систем. Според нивната дефиниција, тие ја претставуваат секоја небанкарска финансиска институција која користи технолошка платформа за да позајмува пари, често имплементирајќи алтернативни податоци и аналитики, или било која компанија чија примарна дејност вклучува обезбедување на податоци и аналитички податоци за онлајн кредиторите или инвеститорите во онлајн кредити.

Небанкарските институции се комплементарни субјекти на финансискиот пазар кои придонесуваат кон зголемување на финансиската активност и напредок на целокупната индустрија. Нивната цел е да ги пресретнат краткорочните финансиски потреби на

граѓаните за финансиски услуги на брз, ефикасен и едноставен начин, со примена на напредна и иновативна технологија на сите канали кои потрошувачите ги преферираат, со акцент на дигиталните канали.

Регулатори – Супервизори на финансиските институции

Со оглед на обемот на операциите кои ги извршуваат, ризиците кои ги преземаат при нивното работење, и нивното значење за економијата, сосема природно е финансиските институции да се регулирани од други тела-супервизори.

Во прилог се регулаторните тела за супервизија на финансиски институции кај нас:

- *НБРСМ ги регулира банките и штедилниците.*
- *Министерството за финансии лизинг и финансиските друштва.*
- *Комисијата за хартии од вредност е тело кое е одговорно за брокерски куќи, инвестициски фондови, друштва за управување со инвестициски/приватни фондови.*
- *МАПАС е супервизорско тело на пензиските фондови и друштвата за управување со пензиски фондови.*
- *Асоцијацијата за супервизија на осигурувањето (АСО) ги регулира друштвата за осигурување, осигурителните брокерски друштва, друштвата за застапување во осигурувањето.*

ПРОИЗВОДИ НА КОМЕРЦИЈАЛНИТЕ БАНКИ

„Банкарството мора да ви биде на располагање кога и каде сакате. Најдобрите финансиски услуги се случуваат во реално време и се базираат на однесувањето на потрошувачите, принципите на големи податоци, мобилност и гемификација.“ – Брет Кинг, футурист, автор и ко-основач на стартап компанија за мобилно банкарство Мовен

Зборот банка потекнува од италијанскиот збор „банса“ што значи клупа или шалтер и така всушност почнале да се одвиваат банкарските активности.

Банкарскиот систем во Република Северна Македонија е сочинет од Народна банка на РСМ, комерцијални банки (кои во моментот се тринаесет на број и имаат филијали и експозитури низ целата држава), штедилници, фонд за осигурување на депозити и други законски и подзаконски акти.

При дефинирање на банка ја користиме најзастапената дефиниција која гласи *“Банка всушност е правно лице со дозвола на гувернерот на НБРМ чија основна дејност е прибирање на депозити и други повратни средства од јавноста и одобрување на кредити во свое име и за своја сметка.”* Други најчесто користени зборови во секојдневното делување на една банка се: кредит, депозит, нето-должник, акционер на банка итн.

Банката не само што прибира депозити и други повратни извори на средства како што е наведено во самата дефиниција, туку таа и кредитира во земјата и во странство, издава и администрира платежни средства како што се - парични картички, чекови,

патнички чекови, меници, а исто така тргува со хартии од вредност и финансиски депозити. Сите горенаведени услуги се нудат како на физички така и на правни лица.

Разликата помеѓу физичко и правно лице е тоа што физичко лице е секое човечко суштество кое со загарантирано право има задолженија но и правни овластувања, додека правно лице е субјект на правото зад кој стојат група физички лица на кои правото им дозволува да делуваат како една индивидуа со можност за постигнување одредени цели.

Физички лица	Правни лица
01 Сметки Денарска сметка Девизна сметка Платен промет во земјата Платен промет со странство	01 Платен промет Денарска сметка Платен промет со странство Девизна сметка Девизен пазар Платен промет во земјата
02 Кредити Ненаменски кредити Наменски кредити Станбени кредити	02 Кредити Денарски кредит Денарски кредит со валутна клаузула Девизни кредити
03 Картички Дебитни Кредитни	03 Картички Кредитни деловни картички

Од палетата услуги кои банките ги нудат се издавање на дебитни картички кои се поврзани со банкарска сметка. Тие му овозможуваат на имателот да повлекува готовина користејќи банкомат или да врши плаќања на купените добра на физичко место преку ПОС терминал (на англиски – point of sale) или на виртуелно место, преку интернет. Освен дебитни, банките издаваат и кредитни картички кои може и да не се поврзани со конкретна сметка и преку нив се овозможува користење на средства во висина на претходно одобрен кредитен лимит. За користењето на средствата се плаќа и камата на искористените средства.

Убаво е да се има предвид дека користењето на дезволеното пречекорување на дебитните и кредитните картички и кредитниот лимит е всушност користење на кредитен производ на кој банката наплаќа камата и затоа треба редовно да се проверуваат извештаите кои банките самите ги даваат на своите коминтенти. За платежни трансакции пак во странство банките нудат девизна сметка која всушност е трансакциска сметка наменета токму за вршење активности со странство.

Повеќе околу активностите за банките можете да се најде во Законот за банки.

Многу често, банките се место каде што физичките и правните лице користат платни инструменти во платниот промет во земјата со цел да се реализираат одредени парични трансакции. Па така, имаме:

- Уплатница (образец ПП10)
- Налог за исплата на готовина (образец ПП40)
- Налог за пренос (образец ПП30)
- Налог за плаќање на јавни приходи (образец ПП50)

- Збирен налог за исплата на цела плата (образец ПП53)

Вежба

Вие сте студент на државен факултет на кој при упис потребно е да платите рата за партиципација за студиите. Сумата е 6.100 денари. Идентификувајте ги полињата и елементите на налогот за исплата на готовина и практикувајте пополнување на ваков платен инструмент. Во кои полиња ќе треба да ги наведете вашите лични информации – име и презиме, ЕМБГ, банка, цел на дознака и слично, а во кои полиња информациите од факултетот?

Депозит

Еден од примарните производи на комерцијалните банки се *депозитите*. Банките ги прибираат парите на населението на чување (депозит) и за тоа на сопствениците им плаќа награда во вид на камата најчесто на месечна основа. Среќаваме прекуноќни депозити, орочени депозити и депозити отповикливи со најава.

Првиот вид депозити предвидуваат брзо претворање во пари без никакви одложувања или ограничувања. Односно, на барање на клиентот, банката му ги става на располагање веднаш паричните средства без клиентот да треба да плати било какви казнени пенали. Оваа карактеристика му го позајмил името на овој депозит – *прекуноќни депозити*.

Од друга страна, кога паричните средства ги оставаме на чување кај банката и при тоа не можеме да располагаме со нив одреден период станува збор за *орочени депозити*. Со други зборови, клиентите склучуваат договор со банката, средствата да бидат „орочени“ на фиксен период и со нив може да располага по истекувањето на овој рок. Доколку сакаме да ги трошиме и користиме паричните средства пред тој рок, најчесто е предвидено плаќање надомест во вид на намалување на каматната стапка или пак плаќање казнени пенали.

Депозитите отповикливи со најава претставуваат депонирани парични средства кои немаат договорена или однапред предвидена рочност и со нив не можеме да располагаме без претходно тоа да го најавиме кај банката кај која депонираме средства. Во некои случаи ова е можно со плаќање казниви пенали.

Важно: Депозитите се осигурени од Фонд за осигурување на депозити. Во случај на настанување на ризичен настан како на пример престанок на работа на банка, Фондот врши обесштетување до 30.000 евра во денарска противвредност од депонент. Постојат други дополнителни услови предвидени со закон.

Кредит

Кредитот можеме да го дефинираме како должничко-доверителски однос во кој должникот (клиентот) зема пари на заем од банката (доверител) кој треба да го врати во целост заедно со камата.

Видови кредити кои често ги среќаваме во домашната практика се:

- Потрошувачки кредит
- Станбен (хипотекарен) кредит
- Кредит по кредитни картички
- Кредити за други намени
- Револинг кредити

Банката за да одобри кредит можно е да бара одредено покритие во вид на заштита (колатерал) во случај клиентот да не може да ги исполни условите од договорот.

Како го отплаќам кредитот?

Отплатата на кредитот се состои од рата од кредитот и камата.

$$\text{Ануитет (A)} = \text{Рата од кредит (P)} + \text{Камата (K)}$$

Најчесто, во почетниот период на отплата, во ануитетот поголемо учество има оној дел што се однесува на камата, а помал дел на главнината. Со текот на времето, тој однос се менува во обратен правец.

Совет: Секогаш трудете се да добиете што повеќе информации во однос на депозитот или кредитот кој сметате дека е соодветен за вас. Добро прочитајте ги сите достапни информации на веб сајтот на банката. И не заборавајте да ги споделите сите прашања и дилеми со банкарските службеници.

Концепт на сложена камата

Интересен концепт кој се применува во економската математика е сложената камата или позната во народот и како „камата на камата“. Тоа значи дека не можеме директно да ја пресметаме камата кој би ја платиле/добиле на пример за десет години, ако претходно не ја вклучиме во пресметката и каматата од претходните години.

На пример, замислете дека ставате 1000 денари на штедна книшка во банка со фиксна каматна стапка од 3% годишно. Во текот на годината не внесувате дополнителни

средства на сметката ниту пак повлекувате средства. Колку пари ќе имате на крајот на првата година откако каматата ќе биде наплатена? Одговорот е прилично лесен, нели?
 $1000 * 1,03 = 1030$ денари.

Но, колку пари ќе има на сметката по 4 години при непроменети услови?

За тоа да го дознаеме ја употребуваме следната формула:

$$K_n = K_0 * (1 + r)$$

K_n = паричните средства во иднина

K_0 = почетната сума на парични средства сега

$r = p/100$ (со p го означуваме процентот на каматна стапка)

Па така:

1 година = $1000 * 1,03 = 1030$ ден.

2 година = $1030 * 1,03 = 1060,9$ ден.

3 година = $1060,9 * 1,03 = 1092,7$ ден.

4 година = $1092,7 * 1,03 = 1125,5$ ден.

Тоа значи дека, на крајот од периодот ќе имаме 1125,5 денари.

Вежба

Замислете дека ставате 5000 денари на штедна книшка во банка со фиксна каматна стапка од 2% годишно. Во текот на годината не внесуваш дополнителни средства на сметката ниту пак повлекуваш средства. Колку пари ќе имаш на крајот на 4-та година откако каматата ќе биде наплатена?

Останати производи и услуги на комерцијалните банки кои препорачуваме да ги истражите и применувате

- Работа со хартии од вредност
- Меѓународен трансфер на пари (како на пример, MoneyGram)
- Продажба на недвижен имот и опрема
- Штедење и инвестирање
- Е-банкарство
- Мобилно банкарство

Вежба:

Размислете и креирајте го најсоодветниот банкарски производ (пакет) за млади!

Дел од одговорите на младите:

- Студентска картичка со ниски каматни стапки
- Опција за поделба на готовина (*split bill*) така што едно лице кое плаќа со картичка да може да ја подели сметката со друго лице или повеќе лица и да го плати својот дел
- Стимулативни пакети за млади за штедење со повисоки каматни стапки за депозити

- Добивање попусти на настани од областа на културата со секое отворање на банкарска сметка од страна на млад човек
- Едноставни начини за размена на помали суми на пари директно преку мобилна апликација
- Можност на плаќање на рати без камата за младите
- Трансакциски сметки без надомест за водење во првите три години од отворањето
- Студентски кредити со можност за исплаќање по вработување на студентот
- Безкаматни (или ниско-каматни) кредити за младите кои сакаат да отворат сопствена стартап компанија
- Собирање на поени на лојалност во зависност од периодот на користење на услугите од банката
- Дебитна картичка за млади со опција за враќање пари (cash back) при плаќање со истата

ИНВЕСТИРАЊЕ И ОСИГУРУВАЊЕ – ИНДИВИДУАЛЕН ПРИОД

„Инвеститор без инвестициски цели е како патник без дестинација.“ – Непознат автор

За да го разбереме инвестирањето како дел од финансиска писменост, потребно е најпрво да разбереме што се е вклучено во остварен личен доход, преку кое имаме можност да ги алоцираме и инвестираме нашите парични средства.

Што сè е вклучено во остварен личен доход?* (*систем е-персонален данок e-pdd.ujp.gov.mk)

- Доход од работа (плата, пензија)
- Доход од самостојна дејност
- Доход од авторски права и сродни права
- Доход од продажба на сопствени земјоделски производи
- Доход од права од индустриска сопственост
- Доход од закуп и подзакуп
- Доход од капитал
- Капитални добивки
- Добивки од игри на среќа
- Доход од осигурување
- Друг доход.

Инвестирање = Вложување

средства, капитал и време во некоја работа, во компанија, наука, култура

Инвестирањето претставува вложување, а секоја диверзификација на инвестициите е со цел намалување на ризикот. На кривата на инвестициски ризик и принос секое зголемување на ризикот ја зголемува и можноста за принос. Колку ризикот е помал, толку инвестицијата е посигурна, а со тоа и носи помала добивка.

Инвестициски ризик и принос

Видови инвестиции:

- депозити во банки
- инвестиции на пазарот на капитал
- пензиски шеми за штедење
- недвижен имот
- осигурителни шеми за штедење
- Инвестиции во инвестициски фондови
- Има ли и други?

Вежба

Размислете кои други начини на инвестирање постојат! Дали работата на себе и инвестирањето во образование е инвестиција?

Депозити во банки

Кога се одлучува да се штеди во банка потребно е да се разгледаат неколку елементи: период на орочување за кои сакаме да ги вложиме нашите средства, каматната стапка која ја нудат финансиските институции и валутата во која сакаме да го направиме вложувањето.

ТРАНСАКЦИСКА СМЕТКА

Основна сметка на која располагате со вашиот остварен личен доход

АВИСТА ШТЕДЕЊЕ

Депозит со штедна компонента кој може да се повлече во секое време

ОРОЧЕН ДЕПОЗИТ

Депозит кој се вложува на подолг рок и за кој се добива камата за вложените средства

Инвестиции на пазарот на капитал

Инвестирањето во акции значи поседување на хартии од вредност со кои се стекнува сопственичко право врз идеален дел од компанијата, пропорционално на големината на учеството на таа акција во вкупниот акционерски капитал.

Од друга страна, инвестирањето во обврзници е малку поразлично. Обврзницата е должничка хартија од вредност со која се потврдува дека имателот (купувачот, доверителот) му усплатил на должникот (издавачот) определен износ пари како противвредност на обврзницата и дека должникот ќе му ги исплати на доверителот позајмениот износ заедно со камата, и тоа според утврдена каматна стапка и во договорените рокови. На пример, државата или некоја компанија може да издаде или емитира обврзници. Едно физичко лице ја купува и со тоа тоа станува купувач, односно доверител. Државата или компанијата како должник му исплаќа на физичкото лице износ пари назначен на обврзницата заедно со камата. На овој начин, должникот (државата, компанијата) брзо доаѓа до пари, а доверителот (физичкото лице) добива награда затоа што му ги отстапил парите на должникот во вид на камата.

Вежба

Набројте најмалку 5 домашни компании и 10 странски компании од кои би сакале да купите хартија од вредност – акции! Зошто тие компании?

Пензиски шеми за штедење

Инвестирањето во пензиски шеми за штедење има за цел да обезбеди поголеми парични средства за подоцнежните години во животот.

Третиот столб е доброволно капитално финансирано пензиско осигурување, односно осигурување што се користи по желба на осигуреник или на лице кое сака дополнително да штеди и со тоа да стекне и поголема пензија. Членството во третиот столб е на доброволна основа на лицето и не е условено од тоа дали физичкото лице е вработено или не е вработено.

Недвижен имот

Вложувањето во недвижен имот е секогаш популарен облик за инвестирање на парични средства. Може да се инвестира во плацеви/ниви, куќи и станови. Крајната цел на ова инвестирање претставува поседување имот, инвестирање со цел обезбедување наследство, инвестирање со цел добивање рента во вид на закуп или пак инвестирање со цел заработка на профит доколку се работи за инвестиции од бизниси.

Осигурителни шеми на штедење

Осигурувањето е првенствено насочено кон намалување на финасиските губитоци. Претставува пренос на ризикот од осигуреникот врз осигурително друштво, со плаќање на премија за осигурување. Главната поделба е:

- *Животно осигурување* (осигурување на животот, рентно, дополнително осигурување со осигурување на живот, доброволно пензиско осигурување и др.), и
- *Неживотно осигурување* (осигурување од последици на несреќа, осигурување на моторни возила, каско осигурување, на имотот, од пожар и други опасности, осигурувања од одговорност и др.)

Инвестиции во инвестициски фондови

Фондовите претставуваат колективно вложување, односно професионална управувана форма на инвестирање, која се заснова со цел здружување на вашите средствата и средствата на преостанатите инвеститори, кои потоа се вложуваат на пазарот на капитал.

Во светот се познати неколку видови фондови според поделбата по вид на инструменти во кои генерално се инвестирани парите на инвеститорите: акциски, обврзнички, парични и балансирани фондови.

КОРПОРАТИВНИ ФИНАНСИИ И ФИНАНСИСКИ ИЗВЕШТАИ

Корпоративното финансирање се однесува на активности и трансакции поврзани со собирање капитал за создавање, развој и стекнување бизнис. Тоа е директно поврзано со одлуките на компанијата кои имаат финансиско или монетарно влијание. Може да се смета за врска помеѓу пазарот на капитал и организацијата.

Корпоративното финансирање има три главни области:

- буџетирање на капитал
- структура на капитал
- обртни средства

Корпоративните финансии се занимаваат со тоа како бизнисите ги финансираат своите операции со цел да го зголемат профитот и да ги минимизираат трошоците. Покрај капиталните инвестиции, корпоративните финансии се занимаваат со следење на готовинските текови, сметководство, подготовка на финансиски извештаи и оданочување.

Во традиционалните корпоративни финансии, целта при донесување одлуки е максимизирање на вредноста на фирмата. Потесна цел е да се зголеми богатството на акционерите. Кога акцијата се тргува и пазарите се сметаат за ефикасни, целта е да се максимизира цената на акциите.

Вежба

Замислете дека сте сопственик/чка на сопствен бизнис. Користејќи ја својата финансиска писменост и едукација, како ќе ја максимизирате вредноста на компанијата?

Што е ризик?

Според Комисијата за хартии од вредност (ДИК), *финансискиот ризик „се однесува на степенот на несигурност и / или потенцијална финансиска загуба својствена на одлуката за инвестиција.“*

За да ви помогнеме подобро да го разберете ризикот, еве еден пример. Да речеме дека мислите дека компанијата X е фантастична и продава одличен производ. Ги разгледајте нејзините финансиски записи и сметате дека акциите ќе се зголемат. Ако го купиш, таму е добра шанса цената да се покачи. Сепак, тоа исто така може да падне во вредност поради лошите перформанси или падот на пазарот.

Можноста инвестицијата да падне во вредност е ризик на инвестицијата. Некои средства носат многу мал ризик, додека други се сметаат за крајно ризични. Како општо правило, инвестициите со помал ризик нудат помали потенцијални приноси. Најризичните инвестиции генерално доаѓаат со најголеми шанси да заработат многу, но исто така и со поголема шанса да изгубат пари.

Вежба

Размислете! Колку сте вие аверзични на ризик односно го избегнувате или пак колку го прифаќање? Дали би отвориле сопствен бизнис во својата локална заедница или во некоја светска метропола? Дали претпочитате да се возите во автомобил или авион за долги патувања? Дали би вложиле во брзорастечка стартап компанија или во стабилна средна компанија која постои подолг период на пазарот?

Поим, предмет и цели на анализата на финансиските извештаи

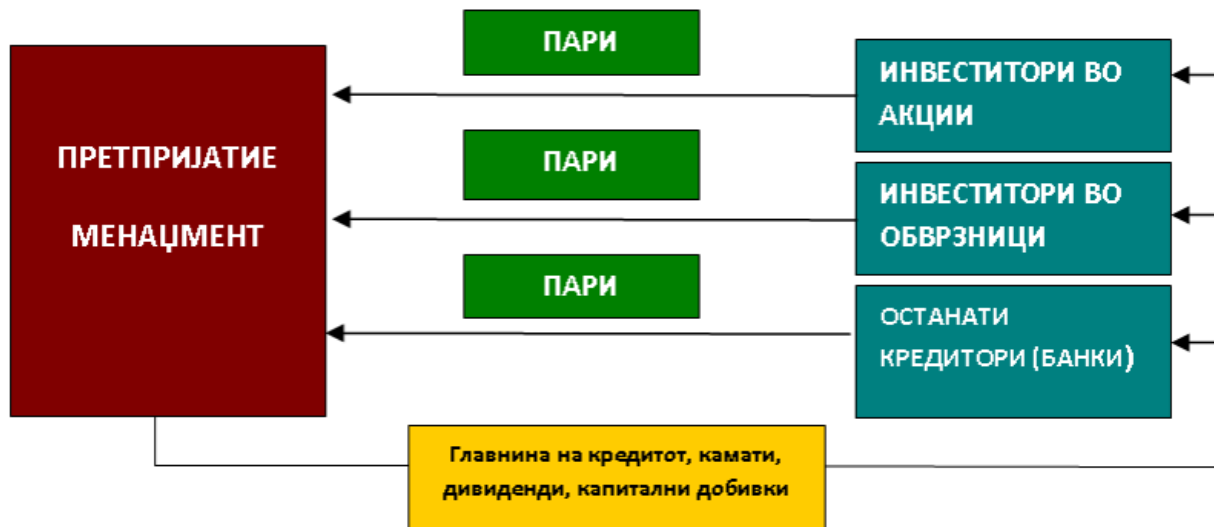
За успешно работење на претпријатието и за успешното извршување на ревизијата, неопходно е да се познаваат основните претпоставки за анализата на финансиските извештаи.

Финансиската анализа представува исцрпно *„истражување, квантифицирање, дескрипција и оценка на финансискиот статус и успешност на работењето на претпријатието.“* Предмет на анализата на финансиските извештаи е годишниот извештај на претпријатието кој содржи:

- биланс на состојба,
- биланс на успех,
- извештај за паричните текови,
- извештај за промените во капиталот,
- белешки и
- ревизорски извештај.

Годишниот извештај е со закон пропишана обврска за претпријатието!

Целите на анализата на финансиските извештаи можат да се поделат на *општи и посебни цели.*

Интеракција помеѓу интерните и екстерните корисници на информации

Основните четири финансиски извештаи, проширени со белешките и дополнителните прегледи, меѓусебно се поврзани. Како резултат на тоа, тие треба да обезбедат релевантни, веродостојни и навремени информации, што се основни за донесувањето одлуки за инвестирање, кредитирање и слични одлуки, на тој начин остварувајќи ги целите на финансиското известување.

Билансот на состојба или извештајот за финансиската состојба ја рефлектира солвентноста на претпријатието и истиот претставува табеларен преглед на состојбата на средствата со кои располага претпријатието, од една страна, и капиталот и обврските, од друга страна. Според тоа, тој е сочинет од два дела и тоа дел во кој се опфатени средствата на претпријатието (постојани, тековни и долгорочни вложувања) и истиот се нарекува актива, и дел во кој се опфатени изворите на средствата (капитал и обврски) и истиот се нарекува пасива.

Билансот на состојба секогаш треба да биде во рамнотежа, која се искажува преку правилото за билансна рамнотежа:

$$\text{средства} = \text{обврски} + \text{капитал}$$

Билансот на успех (биланс на приходи и расходи, извештај за добивка или загуба и извештај за останата сеопфатна добивка) претставува извештај кој ја покажува профитабилноста на претпријатието и истиот ги опфаќа расходите и приходите на периодот, распоредени според одредени правила. Билансот на успех се одликува со тоа што го покажува финансискиот резултат на претпријатието за одреден временски период, ги покажува трошоците и ефектите, односно резултатот од нив во изминатиот период и поради тоа билансот на успех нè упатува на минатото. Како и билансот на состојба, така и билансот на успех треба секогаш да биде во рамнотежа, која се изразува преку следниве две равенки:

$$\begin{aligned} \text{расходи} &= \text{приходи} + \text{загуба} \\ \text{приходи} &= \text{расходи} + \text{добивка} \end{aligned}$$

Извештајот за готовински текови претставува извештај кој се изготвува со цел да се обезбедат информации за изворите на пари создадени во соодветниот временски период, целите за кои парите биле употребени, како и крајното салдо на пари и парични еквиваленти на датумот на известување. Извештајот за парични текови опфаќа три групи на активности:

- парични текови од оперативни активности,
- парични текови од финансиски активности,
- парични текови од вложувачки активности.

Извештајот за промените на акционерскиот капитал претставува краток преглед во кој се содржани промените во сопственичкиот капитал на претпријатието, кои настанале во текот на пресметковниот период. Сопственичкиот капитал може да се определи како право на сопственикот над средствата во претпријатието.

Финансиската анализа на извештаи се занимава со одредување и истражување на односите и врските кои постојат помеѓу позициите на Билансот на состојба, Билансот на успех и Извештајот за парични текови, на начин на кој се овозможува правилна процена на финансиската состојба, перформансите и ликвидноста на бизнисот. За да се исполни оваа задача, на финансиските аналитичари на располагање им стојат поголем број алатки и техники за анализа. Во анализата на финансиските извештаи се користат следните методи (инструменти):

- хоризонтална анализа;
- вертикална анализа;
- анализа на основни финансиски показатели (индикатори);
- анализа на нето обртен капитал;
- „левериџ“ анализа.

УПРАВУВАЊЕ СО КЕШ И КЕШ СТРАТЕГИИ ВО УСЛОВИ НА КРИЗА

Во економијата, готовина се пари во физичка форма на валута, како што се банкноти и монети (fiat money). Општиот термин "готовина" се користи за да се опишат хартиени пари што се разменуваат за стоки и услуги. Во книговодство и финансиско сметководство, готовината е тековно средство што вклучува валута или еквиваленти на валута до кои може да се пристапи веднаш или речиси веднаш (како во случај на сметки на пазарот на пари). Готовината се гледа или како резерва за плаќања, во случај на структурен или случаен негативен готовински тек, или како начин да се избегне пад на финансиските пазари. Од сметководствена перспектива, готовината е најликвидното средство што може да го поседува една компанија.

Готовина (пари) претставува готовина во благајна, депозити по видување и краткорочни депозити во деловните банки, додека готовински (парични) еквиваленти се краткорочни, високо ликвидни вложувања кои брзо се претвораат во готовина без значаен ризик на конверзија. Во готовински еквиваленти ги вбројуваме комерцијалните записи, обврзници, меници, чекови и акции на државен трезор (трезорски хартии од вредност) кои имаат рок на доспевање од 3 месеци.

Готовинските еквиваленти поради брзата конверзија и нискиот ризик, како и ниските трошоци на конверзија се сметаат за составен дел на готовината на претпријатието. Во

повеќето земји со развиени финансиски пазари, вложувањата во готовински еквиваленти се повисоки од состојбата на готовината на жиро сметките и во благајната. Причината лежи во фактот што вложувањата во готовински еквиваленти (комерцијални записи, трезорски обврзници), донесува поголем принос од камати на депонираните парични средства во деловните банки. Промените во готовината и готовинските еквиваленти можат да се согледаат од *извештајот за парични текови*.

Управувањето со готовина е процес на собирање и управување со паричните текови. Управувањето со готовина може да биде важно и за поединци и за компании. Во бизнисот, тоа е клучна компонента на финансиската стабилност на компанијата. Банките се обично примарен давател на финансиски услуги за чување на готовински средства. Терминот „управување со готовина“ се однесува на секојдневна администрација на управување со готовински приливи и одливи. Поради мноштвото готовински трансакции на дневна основа, тие мора да се управуваат.

Крајната цел на управувањето со готовина е да ја зголеми ликвидноста и да ги минимизира трошоците за средствата.

Важноста на готовината

Готовината е примарното средство што поединците и компаниите редовно го користат за подмирување на нивните должнички обврски и оперативни трошоци, на пример, даноци, плати на вработените, набавки на залихи, трошоци за рекламирање и кирии итн. Готовината се користи како инвестициски капитал за да се распредели на долгорочни средства, како што се недвижности, постројки и опрема и други нетековни средства. Вишокот готовина по сметководството за трошоци често оди кон распределба на дивиденди. Компаниите со мноштво парични приливи и одливи мора да бидат соодветно управувани за да одржуваат соодветна деловна стабилност. За поединци, одржувањето на готовинските салда е исто така голема грижа.

Вежба

Замилете дека имате сопствен бизнис и наведете 5 начини на кои ќе потрошите дел од готовината и 5 начини на кои ќе се стекнете со готовина!

Разбирање на „управување со готовина“

Во една организација, главните финансиски директори, деловните менаџери и корпоративните благајници обично се главните поединци одговорни за севкупните стратегии за управување со готовина, анализата на стабилноста и другите одговорности поврзани со готовината. Сепак, многу организации можат дел или сите нивни одговорности за управување со готовина да ги нарачуваат на некои надворешни даватели на услуги.

Извештајот за паричните текови е главната компонента на управувањето со готовинскиот тек на компанијата. Извештајот за парични текови сеопфатно ги евидентира сите парични приливи и одливи на организацијата. Вклучува готовина од оперативни активности, готовина платени за инвестициски активности и готовина од финансиски активности. Крајната линија на извештајот за готовински тек покажува колку готовина е лесно достапна за една организација.

Извештајот за паричните текови е поделен на три дела: инвестициски, финансиски и оперативни активности. Оперативниот дел од готовинските активности во голема мера се заснова на нето обртниот капитал, кој се прикажува на извештајот за паричните текови како тековни средства на компанијата минус тековните обврски. Бизнесите се трудат салдото на тековните средства да го надмине салдото на тековните обврски.

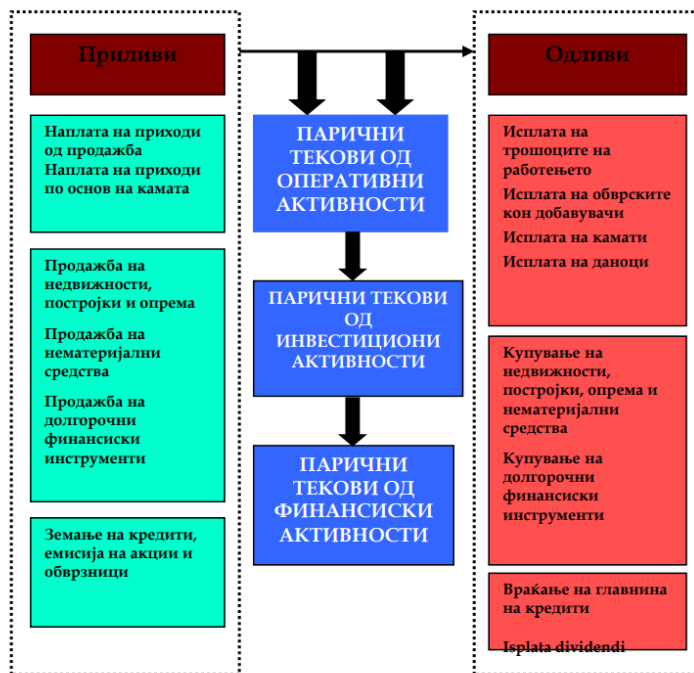
Останатите два дела од извештајот за парични текови се малку појасни со приливите и одливите на готовина поврзани со инвестирањето и финансирањето, како што се инвестициите во недвижен имот, купувањето нова опрема и машини и откупот на акции или исплата на дивиденди како дел од активности за финансирање.

Постојат многу внатрешни контроли кои се користат за управување и постигнување ефикасни деловни парични текови. Некои од главните размислувања за готовинскиот тек на бизнисот ја сочинуваат просечната должина на побарувањата од сметките, отписите за ненаплатените побарувања, процесите на наплата, стапките на поврат на инвестициите во еквивалентни парични средства, ликвидноста и управувањето со кредитните линии.

Кои се основните принципи на управување со готовина?

Компанијата може да ги подобри шансите да има соодветна готовина следејќи ги основните 5 принципи за управување со готовина:

- Зголемете ја брзината на наплата на побарувањата. Колку побрзо клиентите плаќаат, толку побрзо една компанија може да ги искористи тие средства.
- Чувајте го нивото на залихите ниско.
- Одложено плаќање на обврските.
- Инвестирајте!
- Подгответе кеш план!

Извештајот за паричните текови е важен предмет на финансиска анализа. Постојат два основни метода кои се користат во изготвувањето на извештајот за парични текови:

- директен метод
- индиректен метод

Извештајот за парични текови има три базични дела:

- текови на готовина од оперативни активности,
- текови на готовина од инвестициони активности и
- текови на готовина од финансиски активности

Формула за готовински тек:

Слободни парични текови = Нето приход + Амортизација / Амортизација - Промена на обртниот капитал - Капитални расходи

Оперативен паричен тек = Оперативен приход + Амортизација - Даноци + Промена на обртниот капитал

Прогноза на готовински тек = Почетно Салдо + Предвидени приливи - Проектирани одливи = Крајно Салдо

(Не)ликвидност

Постојат неколку причини за неликвидност, односно зошто една компанија нема доволно финансиски средства за нормално работење, и тоа:

- презадолженост поради лоши инвестиции
- несовпаѓање на рочноста на долговите и побарувањата
- неселективен избор на клиенти
- ирационално управување со асортиман
- непрофитабилни активности или прекумерни трошоци

Слично на тоа, помеѓу главните фактори кои влијаат на ликвидноста на компанијата можеме да ги вброиме:

- Управување со обртни средства
- Инвестирање во квалитетни работни места
- Подобар однос помеѓу приходот, трошоците и средствата
- Ниво на задолженост (трошок за позајмен капитал)

Оттука се наметнува прашањето што ни е потребно за да оствариме биланс на ликвидност. Тоа подразбира квалитетно планирање на целиот бизнис, точно и навремено планирање на готовинскиот тек, одредување на износот на потребните парични резерви на сметката, одредување финансиски правила (на пр. ако е одобрен попуст од 10% за плаќање однапред, се исплаќа да земете заем со каматна стапка од 5%), конверзија на други форми на ликвидни средства во пари, намалување на задолженоста со зголемување на профитабилноста, порационална набавка и производство, продолжување на заемот (возможно преку преговори со банката), неплаќање дивиденда, продолжување на плаќањата на добавувачи, продажба на акции во други компании, доколку ги има, факторинг, лизинг, продажба на дел од имотот, аутсорсинг, докапитализација со постоечки или нови инвеститори и сл.

Што е потребно за подобра ликвидност?

- задолжителен кредитен рејтинг за секој клиент
- поставете јасни политики за продажни услови
- планирање и реализација на најкратки рокови за испорака до клиентот
- навремено фактурирање и објавување на плаќањата
- зголемување на продажбата исклучиво со клиенти кои плаќаат на време
- утврдување на можни / скратени рокови за наплата
- одредување на начинот на плаќање од клиенти со долго задоцнување во плаќањето
- напуштање на клиенти за кои наплатата е неостварлива
- обезбедување побарувања со платежни инструменти

За крај, споделуваме и неколку совети за управување со готовина и стратегии за готовина кои се особено корисни во време на криза:

- Постојано барајте начини да ја зголемите силата на сопствениот биланс на состојба
- Намалете ги трошоците со квалитетно планирање на асортиман
- Намалете го финансискиот ризик со класификација на клиенти
- Донесувајте одлуки врз основа на вистинското „знаење“ за моќта на заработка на производи
- Преиспитајте ги пресметките за трошоците за производот
- Прегледајте и обновете ја палетата на производи
- Анализирајте ги и отстранете ги „слабите“ производи
- Донесувајте одлуки врз основа на вистинското „знаење“ за моќта на заработка на секој поединечен клиент
- Преиспитајте ги условите за продажба во однос на рејтингот на клиентите
- Анализирајте ги и отстранете ги непрофитабилните пазари
- Усогласете на знаењето и компетенциите на вработените во продажбата со новите барања на пазарот
- Зголемете ја продуктивноста во сите сегменти
- Подобрете ги основите
- Фокусирајте се на институционална поддршка, реален буџет, сигурно сметководство
- Планирајте ја готовината, размената на информации, вештини и месечни планови
- Практикувајте основно управување со готовина
- Креирајте неделен план за забрзување или за непречено плаќање, периодични пласмани и сл.
- Активно управувајте со готовина
- Креирајте дневен план, активни пласмани

ОДРЖЛИВИ ФИНАНСИИ ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ И СПРАВУВАЊЕ СО КЛИМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ

Веќе со децении светот зборува за концептот на одржлив развој нагласувајќи го како можност, но и како предизвик на нашето време. Зошто е тоа така? Пред сè, ние сме генерација што има задача да го спаси животот на планетата Земја, кој е доведен во прашање поради влијанието на климатските промени. Сепак, вистинското прашање не е дали ќе опстои животот на планетата Земја, туку кој ќе живее и под кои услови, што нè води до нашата втората задача. Тоа е – ставање крај на сиромаштијата и на растечката нееднаквост во светски рамки.

КОВИД-19 ни покажа дека ниту една криза не е криза на еднакви можности, а како општество сме силни колку што се силни најранливите меѓу нас. Затоа, борбата за социјална еднаквост и правда треба да биде водечки постулат во заложбите за спречување на климатската криза. Само тогаш идниот развој на нашето општество може да се нарече одржлив.

Но, како да ја намалиме нееднаквоста и да ја заштитиме природата на оваа планета Земја од жедта за профит на инвеститорите, од желбата на секој од нас за добра заработка, високи дивиденди, високи каматни стапки и инвестициски приноси?

Одржливите финансии ја имаат токму таа цел: да го насочат понатамошното функционирање на финансиските системи во функција на одржливиот развој. Нивна главна задача е да го пренасочат сегашниот тренд на борба за висок профит кон еден сеопфатен пристап кон финансиите во кој одржливоста е дел од пресметките.

Со други зборови, станува збор за финансиски систем во чијшто фокус е финансирање зелени инвестиции преку креирање на финансиски инструменти што ќе придонесат за намалување на емисиите на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина и на тој начин да го наутрализираат влијанието врз природата. Исто така, нивниот спектар ќе опфати и финансирање проекти за приспособување на нашата економија кон несаканите и неизбежни последици од климатските промени, како и други зелени решенија што ќе водат кон заштита на животната средина и унапредување на квалитетот на живот.

Сепак, и одржливите финансии се залагаат да обезбедат одреден профит, односно финансиски принос што е атрактивен за инвеститорите, но, истовремено, придонесуваат за позитивни еколошки, економски и социјални ефекти, кои ќе овозможат одржлив развој на општеството воопшто.

Со вклучувањето на одржливите финансии во едукативни програми се цели кон подигнување на свеста за можностите за одржлив развој преку модернизирање и трансформирање на финансиските системи. Тоа не само што е возможно, туку е и практично применливо во земји како нашата, на која посебно ѝ е потребен модерен пристап во финансирање на проектите за одржлив развој.

Така, зелените обврзници претставуваат одличен пример за одржливи финансиски инструменти кои лесно и едноставно може да се вклопат во нашиот финансиски систем. Во последните неколку години тие предизвикаа крупни промени на пазарите на капитал бидејќи го зголемија интересот на инвеститорите за тоа каде завршуваат нивните пари и што се финансира со нив. Така, на пример, по издавањето на првата зелена обврзница во 2008 година, Светска банка собра повеќе од 13 милијарди американски долари во различни

валути за финансирање проекти за соочување со климатските промени низ целиот свет. Иако во моментот учеството на зелените обврзници е на ниво од приближно еден процент, сепак, интересот за нив е висок и се очекува перспективна иднина.

Освен за основите на одржливите финансии каде што учесниците ќе се запознаат подетално со зелените обврзници, а и со други одржливи финансиски инструменти, на школата за финансиска писменост ќе се дискутира и за импликациите на меѓународното право и договори, можностите за инкорпорирање на одржливите финансии во организациските и финансиски системи кај нас, а и ќе се запознаат со ризиците и предизвиците што претстојат.

Вежба

Со оглед на фактот дека зелените обврзници и одржливите извори за финансирање се користат од страна на „зелени“ бизниси или оние компании кои се еколошки и се адаптираат или ги ублажуваат ефектите на климатските промени, размислете за бизниси кои постојат кои може да се класифицираат како вакви бизниси. Ако би отвориле сопствен „зелен бизнис“, со што би се занимавал истиот, кој еколошки проблем би сакале да го решите со бизнисот и како тој ќе пркоси на климатските промени?

КАКО РАЗМИСЛУВААТ МЛАДИТЕ...

*Што ќе направам ако добијам еден милион денари денеска?
од Никола Јовановски*

Интересно прашање: “Би ги частел сите во кафана, би се подновил со најновиот и најскап паметен телефон, и би патувал на егзотична локација во резорт со 6 ѕвезди...” Овој е вообичаен одговор и начин на размислување на 70% од сите победници на Лотарији (според Вашингтон Пост). Инзенадувачки факт е дека истите тие победници за кратко време се враќаат во првобитната состојба или во полоша ситуација од која што предходно биле.

Факторите како што се неконтролираното трошење, краткорочното гледање наспротив долгорочно планирање, додатните “скриени” трошоци кои ги следат скапите предмети и улсуги-обврски (пр. луксузен автомобил, сервисирање, дечови, гориво итн.), неповрат на средствата и чувството на олеснувањето дека „сепак се има доволно пари“. Ги водат луѓето да се уназадат со нивните финансии и целото богатство да го сведат на минимално или ништо.

Моето сфаќање за оваа тема е: Доколку доживеам ваков екстремно редок настан, би пробал да ја проголтам ситуацијата со смириена глава и стишени емоции. Енормниот приход би го третираше како најобичниот прилив што го добиваме сите вработени на почеток од следниот месец како компензација за предходниот труд. Односно без разлика дали е сума од 28,540 (просечна нето плата на 07.2021 - ДЗС) или милион денари. Таа треба рационално и логистички да се алоцира за различни потреби. Јас од поново време си ги организирам личните финансии со правилото на 50/30/20. И сметам дека основните принципи на правилото можат да се применат и на оваа сума.

Ќе почнам со првите 50% што се алоцираат за основни потреби и обврски (храна, сметки, сместување и отплаќање кредит). Односно 500,000 денари. Со овие средства би можел да ги покријам моите сегашни потреби за наредните 3 години. Со што се добива прекрасна предност во финансиската слобода и би можел другите редовни приходи да ги фокусирам за инвестирање и подобрување на личниот животен стандард.

Втората група односно 30%(300,000) би ги алоцирал за сите моите куповни желби. Право би започнал со обнова на мојата планинарска опрема со соодветни реквизити, со мал и скроман буџет до 20,000 денари. Планинарски велосипед до 50,000 денари, Исто така би алоцирал до 50,000 денари за бек-пекерско патување низ Јужно-источна Азија-што преставува моја долгогодишна желба. И како последни средства за лични желби би дистрибуирал 130,000 денари, кои би ги буџетирал за потрошувачки цели во наредните 4 години и би опфатило помалку вредните, но фреквенти активности како: кино, театар, ресторани, пијачки и слични активности.

Но сметам дека покрај алоцирање приходи за себеси, мора да се оддели некој дел за тие што навистина им треба и не се во можност финансиски да ги обезбедат најосновите потреби. Според некои проценки, најсоодветна сума за донирање е 2 до 5% од личните приходи на донаторот. Затоа со последните 50,000 денари од оваа група, ќе се алоцираат во збир на хуманитарни и волонтерски организации кои макотрпно се обидуваат да ги подобрат условите за останите луѓе, животни и животната средина.

Последната категорија 20%(200.000 денари) завршуваат во класично штедење и долгорочно лично инвестирање(во регулираните финансиски пазари). Од кои 125,000 би се ставиле во штедна сметка која ќе служат како резерви или ликвиден извор за ургентни потреби, така наречено “пари за црни денови“. А со остатокот од 75,000 денари би ги вложил во средно-ризичен инвестициски фонд, кој во просек би резултирал со поголема годишна камата одколку класично депозитарно штедење.

Сметам дека со рационално евалуирање на сите трошоци за нивната неопходност и во која група на издатоци припаѓаат, јас и сите останати кои го практикуваат овој метод, ќе бидеме чекор поблиску до финансиска слобода и во најмала рака до поудобен живот каде што нема повеќе дел од секојдневието да ни биде за грижење дали месецов или наредниот ќе може да се платат сите сметки на време, дали може да си дозволиме денес да излеземе на пијалок или кафе. Градењето на личното богатство и финансиска слобода не е трка, туку маратон.

Како македонското општество може да ја зголеми финансиската писменост и финансиската независност на младите?

Од Кристијан Топалов

Повторно му се искинати кондурите и алиштата на мојот другар Миле, кој по снегот одеше како ништо да не му е, заедно со татко му кој секојдневно работеше по две работни позиции во текот на 12 саати, кој и покрај толку многу работење не можеше да си дозволи пристоен живот во општеството за своето семејство. Постојано кога бев на посета кај Миле ги слушав реченици од типот до први има уште многу, како ќе го издржиме месецот, како ќе му дозволиме екскурзија на малиот или зошто си го купила тоа, бидејќи е многу скапо за нас и многу други кавги. Но еден ден додека бев кај мојот братучед Иво, чии родители имаа добри финансиски примања и кои навидум можеа да си ги задоволат своите замисли,

нервозно дискутираа “Како ќе го затвориме кредитот од пред 10 години, каматата ни е огромна и зошто нашето осигурување не ни ја покрие штетата во дворот од невремето, а секој месец со години им плаќаме?”

Сите лично или индиректно познаваме личности како родителите на Миле или Иво, кои се соочуваат со различни потешкотии во текот на нивниот живот. Овие две ситуации ми поставија премногу прашања, зошто луѓето се соочуваат со вакви проблеми каде е коренот, од каде потекнува сето ова, како можат да се надмине и најважното како јас да не се најдам во вакви или слични позиции во иднина. Во тие моменти се сетив дека најдобро е да одам и да поразговорам за сите прашања со мојот дедо кој со години е дипломиран економист и кој има работено на многу различни позиции од осигурителни компании, банки па дури има работено и во министерството за економија на државата.

Тој сакаше да ми ја долови целата слика на наједностаен и разбирлив начин, бидејќи тогаш бев премногу млад да ги разберам сите аспекти и фактори кои делуваат на сета проблематика. Велеше дека живееме во општество каде проблематиките ги надвладуваат решенијата, дека рамнотежата е нарушена, дека се повеќе негативни информации се слушаат и катастрофални грешки се случуваат. Се вкупно ова води до многу кризи за народот, но тој ми посочи дека сето тоа се случува заради намалениот квалитет на образованието на луѓето. Дека треба да се проширува видокот и на формалното, но и на неформалното образование за да се решат сите проблеми од различни сфери, бидејќи областите се меѓу себе поврзани, па така и финансиите. Тој предлагаше и ми објасни дека ние сите треба да сфатиме дека секоја информација што ќе ја научиме, ќе ни се најде во некоја идна ситуација која сега не можеме ни да ја замислиме, и дека кога ќе си речеме зошто ова го учиме во училиште, дека е застарено-кое и можеби навистина е, треба да разбереме дека ова ни го напреднува начинот на размислување и отвара нови хоризонти за покреативни и нови пристапи кон решавање на проблемот. Сакаше да ми посочи да бидам трудољубив, да имам апетит кон учење на нови вештини, области и знаења, кои ако ги имам ќе бидат искористени. И дека учењето не треба да застане со мојот највисок степен на образование, туку секојдневно да имам навика и желба да учам од книги, материјали, ситуации и настани. Се запрашав како овие знаења ќе ми ги намалат финансиските проблеми, но тој ми посочи дека нема видлива граница меѓу финансиите со другите области, но дека и вештините и знаењата се употребуваат насекаде и најбитно е ги имаш. Ми даде и конкретни совети за справување со финансиските проблеми и каде да ги барам тие нови знаења и вештини. Советите беа да бидам опкружен со луѓе кои ги немаат или добро се справуваат со тие проблеми за да можам да научам од нивните вештини кои се важни во справувањето, да бидам дел од различни настани и конференции поврзани со новостите и трендовите во областа, но најпрво да се започне со основите бидејќи тие се најпотребни на самиот почеток. Овие совети можат да допиринесат да бидеме финансиски независни дури кога сме млади, а кој не го посаскува тоа? Дополнително ме инспирираше да бидам храбар да почувствувам нови и непознати работи, да бидам свесен дека секогаш нема да оди по планот и замислите, да бидам флексибилен на факторите и околностите кои често и брзо се менуваат, а собено во оваа нова технолошка ера. Ако ваквиот начин на размислување и акции се почесто се среќаваат меѓу народот и тие што го водат, ќе роди плод за еден колективен и заеднички напредок за

надминување на општествените проблеми со кои се соочуваме постојано, бидејќи не живееме изолирано од другите и нивните одлуки.

Со восхит ги слушав сите мудри мисли кои ги има научено и применето во својот живот и кои несебично ги споделуваше. Неговата завршна мисла која стана инспирација на мојот живот, за надминување на сите проблеми во него, а меѓу нив и финансиските, е освестувањето дека токму ние самите сме скулптори на нашиот живот и иднина. Ако сме заедно обединети ќе оствариме надминување на секоја препрека со употреба на нашето знаење кое е претходно стекнато. И дека ако најдоброто време за почнување на таа трансформација не е сега, КОГА?

Кратка историја на парите од Сања Велкакова

Во античко време од нашата историја, животните и производите направени од нив, биле користени како единица за договарање. Некогаш, школките од полжави биле толку важни за трговијата во Кина, така што првичниот концепт за парите бил базиран на нив. Почетокот на монетоковањето на територијата на Македонија датира од крајот на VI п.н.е, кога пајонските заедници почнале да ги издаваат своите сребрени монети, само еден век подоцна од појавата на монетите во светот. Најстара монета во Нумизматичката збирка на Музејот на Народната банка на Република Македонија е еден триобол на пајонското племе Дерони, ископан на почетокот на V век пред н.е.

Со паѓањето на Македонија под власт на Римјаните покрај провинциските монети во првата половина на I век п.н.е. во циркулацијата на територијата на државата, влегол и римскиот денар. Почетокот на византиската нумизматика најчесто се поврзува со монетарната реформа на Анастасиј I со која биле воведени нови бакарни пари, додека златното ковање останало непроменето, па во оптек биле златните солиди, семиси и тремизи. Во Скопје бил донесен Душановиот законик и со овој законик било регулирано и правото на издавање на пари со што на златарите им се забранувало да коваат пари на други места, освен во градовите во кои се наоѓа царската ковница. По распаѓањето на српската средновековна држава, на територијата на Македонија биле формирани неколку кралства и благороднички поседи чии владетели ковале свои пари. Монетите првобитно се однесувале на епитетот на римската божица Јунона. Јунона Монета (“Спасителка”), додека првите пари, онакви какви што денес ги знаеме, биле изработени од природна мешавина од злато и сребро. Употребата на монетите решила многу проблеми, но не сите. На пример, кога луѓето посакувале да купат скапа стока, им била потребна поголема количина на монети. Тие биле тешки за носење, а со тоа станувале и лесна цел на крадците. Понатаму, банкнотите, тие биле направени од кората на црница, а се верува дека воведувањето на банкнотите потекнува од Кина од каде потекнува и хартијата. До крајот на 18-ти и почетокот на 19-ти век, парите од хартија се рашириле речиси во сите делови на светот. Денес, посебен акцент се става на монетарната вредност (електронските пари) која е складирана на електронски уред и е издадена со прием на средства на износ не помал од износот на монетарната вредност како средство за плаќање кон трети страни различни од издавачот.

Во изминатите десет години, луѓето масовно се префрлуваат на електронски пари: Yandex.Money, PayPal, WebMoney, итн. Денес, една од најпознатите верзии на електронската валута во светската мрежа е најпопуларниот и најголем тип – Биткоин. Со

оглед дека станува збор за огромна варијабилност, не се исклучува можноста во блиска иднина целосно да исчезне готовината. Ширум светот, луѓето користат „пластични“ пари, односно дебитни и кредитни картички. Она што е особено интересно е дека во блиска иднина се очекува парите да бидат направени од материјали кои би биле непознати за луѓето. Научниците во Британија не толку одамна создадоа прелиминарна верзија на вселенската валута и однадвор, таквите пари би можеле да издржат зрачење од вселената. Останува да видиме дали ќе живееме во еден вид систем на плаќање на мешана економија или не. Улогата на готовината продолжува и понатаму, но сè поголем фокус се дава на дигиталните трансфери со електронските пари.

Што ќе направам ако добијам еден милион денари денеска?

од Илија Стоев

На прв поглед, еден милион денари звучат на голема сума пари. Но за да добиеме по конкретна слика за тоа колку навистина чинат, ќе ги конвертираме во евра. Конкретно го земаме еврото затошто во пазарот помеѓу граѓинте е популарен од денарот (цените на недвижности, моторни возила итн. Често се истакнуваат во евра). Оваа сума на пари во евра е 16393 евра. За да уедноставиме ќе заокружиме на 16400 евра.

Иако можеби прв инстинкт е да се стекнам со материјални добра кои би ми донеле моментално задоволство (нов автомобил, патување на некое екзотично место и сл.), ќе мора потребата за моментално задоволство да ја поттиснам, во корист на подолготраен финансиски благодет. Во други зборови, овие 16400 евра да ги искористиме на начин што после одреден временски период, на пример, една година, нивната вредност ќе се зголеми. За да го постигнеме ова ќе мора прво да ги разгледаме можностите на кои можеме да го постигнеме ова.

Јас во овој есеј во главно ќе ги разгледувам опциите коишто оваа сума на пари може да ни носи заработка без ние да вложуваме повеќе од 10 часа неделно за да оствариме приход. Исто така, ќе земеме дека очекуваме профит по 2 години од добивањето на парите.

За да се осигурам дека после истекот на тие две години, не само што ќе бидам во профит на тој ден, туку и дека стапката на самиот профит ќе се зголемува во претстојните години, ќе морам да направам дизерфикација на портфолиото. Така, доколку на еден дел од инвестициите им падне вредноста, останатите делови ќе можат да ја покријат загубата. Оваа дизерфикација ќе ја направам на следниот начин. Прво ги делаам парите на две половини, така што имам по 8200 евра. Од кои што, едната половина ќе ја вложам во бизниси кои ќе можат сами да се опстојуваат без јас да вложувам многу труд и време во нив. Другите 8200 евра ќе ги вложам во хартии од вредност, како и останати инвестициони опции.

Да почнеме со првата половина од овие 8200 евра кои што се испланирани да бидат вложени во бизниси. Ќе мораме овдека да стремиме кон е-бизниси, бидејќи класичен бизнис би ни повлекол премногу пари за просторија, опрема, суровини итн. Прво, вложуваме 500 евра за интернет продавница. Во тие 500 евра спаѓа маркетинг, вработен(и) кои што ќе ги вршат поголем дел од обврските за нас, како и набавување на робата. Робата, се разбира ќе биде набавувана од кинески фабрики кои што единица производ ја продаваат по толку ниска цена, што ние можеме да ги препродаваме производите за 100% профит, а притоа да не имаме превисоки цени на пазарот. На пример, доколку оваа продавница ја

направиме да се занимава со продажба на машка и женска бижутерија, имаме пристап до роба која што кај нас неможе да се најде, а набавната цена за единица производ ретко прекорачува 50 денари. Бижутерија која можеме да ја најдеме низ град, вообичаено држи цена од околу 100-200 денари, со тоа што женскиот оддел е често поскап, згора на тоа, производите се премногу досадни и едноставни. Доколку ние продаваме еден, да речеме, машки прстен набавен за 30 денари, за 300 денари, ние истапуваме на пазарот со дупло повисока цена од просекот, но нашиот производ е значително по супериорен од она што се нуди за 150 денари. Особено младата популација е спремна да плати повисока количина на пари доколку тоа значи дека ќе се здобијат „кул“ статусот во нивното опкружување. Со сигурност задоволуваме една важна потреба на пазарот.

Останатите 15900 евра ќе ги потрошиме на хартии од вредност на домашен и странски пазар. Од кои што две третини ќе бидат во акции кои се сигурни и притоа ќе донесат помал приход, а една третина во компании кои штотуку започнуваат, или на било кој друг начин имаат големи ветувања за иднината но исто така носат и ризик дека целосно ќе пропаднат.

Начинот на кој ќе одредиме кои компании се сигурни, а кои ризични е следниот. Компании кои веќе неколку децении не само што опстојуваат, туку и го доминираат својот сектор, немаат преостанато многу простор за раст, но немаат ни значителни шанси на пропаѓање. Друг аспект кој ќе го бараме во овие сигурни инвестиции е да компанијата е основана во држава со сигурна економија или владата е спремна да и помогне на компанијата доколку тоа е потребно. Овие држави би биле Германија, САД, Кина.

Од друга страна, компании со висок ризик и потенцијал за висока добивка би биле компании кои што се или нови конкуретни на веќе постоечки пазар (Пример, Тесла со нивниот влез во пазарот на автомобили) и притоа носат значителни иновации со себе, или пак се компании кои основаат сосема нов пазар, нешто што досега не постоело (пример за ова и бил да речеме Фејсбук во 2004та година). Тука не ни е толку важно во која држава е основана компанијата, тука ни е само важно да видиме дали компанијата нуди да реши некој проблем кој досега не бил допрен од останатите претприемачи/постоечки конкуренти.

Ова се начините на кои мислам дека е најдобро да би ги потрошил моите милион денари, обезбедувајќи си доживотна финансиска благосостојба, а притоа инвестирајќи многу малку од моето време и труд.